

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.235.4; 343.7

Винник Анна Олегівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Vynnyk Anna

*Candidate of Juridical Science, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0001-8141-531X*

**ОСОБЛИВИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ, ЯКА ЗАБЕЗПЕЧУЄ
ПРИЗОВ ТА МОБІЛІЗАЦІЮ: КАРАТИ НЕ МОЖНА ЗАХИЩАТИ
SPECIAL LEGAL STATUS OF A PERSON WHO PROVIDES
CONSIGNMENT AND MOBILIZATION: PUNISHMENT OR
DEFENCE**

***Анотація.** Вступ. Насильницькі злочини відносяться до числа одних із найбільш небезпечних адже вони посягають на таке фундаментальне право людини і громадянина як право на життя та здоров'я. В умовах війни прояви такої злочинності є ще більш небезпечними адже супроводжуються наявністю великої кількості необлікованої зброї, а коло їх суб'єктів розширюється. Зокрема, сьогодні майже щодня з'являється інформація про застосування з боку цивільних осіб насильства щодо працівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Рівень соціального обурення пов'язаного із зловживанням вказаними особами своїми правами, в процесі так званої «бусифікації» не може бути виправданою, хоча власне це, як правило, і є рушійною силою*

тих «судів Лінча», які ми сьогодні спостерігаємо. З огляду на поширеність, системність, та резонансність вказаних злочинних проявів щодо вказаної категорії осіб, актуальним сьогодні є розгляд питання доцільності внесення до чинного Кримінального Закону змін в частині посилення кримінальної відповідальності за такі дії.

Метою публікації є розгляд питання кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я працівників територіального центру комплектування та соціальної підтримки під час виконання ними функцій з оповіщення населення про мобілізацію. Зокрема, з'ясування якими кримінально-правовими інструментами реагування на такі прояви злочинної поведінки наділене чинне кримінальне законодавство України, чи правильно ці інструменти застосовуються на практиці та чи є потреба у внесенні відповідних змін до чинного Кримінального кодексу України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти, які регламентують питання кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я особи – працівника територіального центру комплектування та соціальної підтримки; акти правозастосовного характеру; законотворчі ініціативи, які стосуються питання посилення кримінальної відповідальності за розглядувані кримінальні правопорушення; 2) наукові праці вітчизняних авторів з кримінального права, присвячені питанням кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я особи, загалом, та службової особи, військовослужбовця, зокрема; 3) інформаційні матеріали, що містяться в базі даних Інтернет.

Під час дослідження було поєднано загальнонаукові та спеціальні юридичні методи дослідження, зокрема: герменевтичний метод – під час тлумачення положень кримінального закону та доктринальних понять кримінального права; системний метод – для комплексного дослідження кримінально-правової регламентації відповідальності за окреслене коло

посягань; метод документального аналізу – під час дослідження матеріалів судової практики, а також матеріалів інформаційного характеру, що містяться в базі даних Інтернет; догматичний метод – для виокремлення проблем кримінальної відповідальності за розглядувані посягання, а також під час формулювання висновків щодо вдосконалення кримінального закону; методи формальної логіки, зокрема порівняння, узагальнення, аналіз та синтез.

Результати проведеного дослідження зводяться до того, що чинне кримінальне законодавство володіє достатніми інструментами реагування на дії пов'язані із заподіянням шкоди життю чи здоров'ю працівникам територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Зазначені суб'єкти наділені спеціальним правовим статусом - є службовими особами; відтак за посягання на їх життя чи здоров'я застосуванню підлягає, окрім загальних норм Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень різного ступені тяжкості чи заподіяння смерті особі, також і положення ст. 350 КК України. А відтак, законодавчі ініціативи щодо посилення кримінальної відповідальності за вказані дії щодо цих суб'єктів не виглядають сьогодні затребуваними.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаються у розвитку наукової думки в напрямку посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я працівників територіальних центрів підготовки та соціальної підтримки по-перше: одночасно і з посиленням кримінальної відповідальності за аналогічні дії вчинені ними щодо цивільних осіб. По-друге – шляхом запровадження нової кваліфікуючої ознаки, що характеризує обстановку вчиненого діяння, а саме: «під час проведення мобілізації».

Ключові слова: посягання на життя та здоров'я, воєнний стан, військовослужбовець, працівник правоохоронного органу, принцип справедливості, криміналізація, кримінальна відповідальність.

Summary. *Introduction. Violent crimes are among the most dangerous because they violate such fundamental human and civil rights as the right to life and health. In wartime, such crimes are even more dangerous because they are accompanied by the presence of large quantities of unaccounted-for weapons, and the circle of perpetrators is expanding. In particular, today there are almost daily reports of civilians using violence against employees of territorial recruitment and social support centers. The level of social outrage associated with the abuse of rights by these individuals in the process of so-called "busification" cannot be justified, although this is, in fact, the driving force behind the "lynch mobs" that we are seeing today. Given the prevalence, systematic nature, and resonance of these criminal acts against this category of persons, it is now relevant to consider the advisability of amending the current Criminal Code to increase criminal liability for such actions.*

Purpose. The purpose of this publication is to examine the issue of criminal liability for attacks on the life and health of employees of the territorial recruitment and social support center while they are performing their duties of informing the population about mobilization. In particular, it seeks to clarify what criminal law instruments are available under the current criminal legislation of Ukraine to respond to such criminal behavior, whether these instruments are correctly applied in practice, and whether there is a need to amend the current Criminal Code of Ukraine in this regard.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) normative and legal acts regulating issues of criminal liability for encroachment on the life and health of a person – an employee of the territorial recruitment and social support center; law enforcement acts; legislative initiatives related to the issue of

strengthening criminal liability for the criminal offenses under consideration; 2) works by domestic authors on criminal law devoted to issues of criminal liability for attacks on the life and health of individuals in general and civil servants and military personnel in particular; 3) information materials contained in the Internet database.

The study combined general scientific and special legal research methods, in particular: the hermeneutic method – when interpreting the provisions of criminal law and doctrinal concepts of criminal law; the systematic method – for a comprehensive study of the criminal law regulation of liability for a defined range of offences; the documentary analysis method – when studying materials from court practice, as well as informational materials contained in the Internet database; the dogmatic method – for identifying problems of criminal liability for the offences under consideration, as well as when formulating conclusions on improving criminal law; methods of formal logic, in particular comparison, generalization, analysis, and synthesis.

Results. The results of the study show that the current criminal legislation has sufficient tools to respond to actions related to causing harm to the life or health of employees of territorial recruitment and social support centers. These subjects have a special legal status—they are public officials; therefore, in addition to the general provisions of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which provide for liability for causing bodily harm of varying degrees of severity or causing death to a person, the provisions of Article 350 of the Criminal Code of Ukraine also apply to attacks on their life or health. Therefore, legislative initiatives to strengthen criminal liability for the aforementioned actions against these subjects do not appear to be necessary at this time.

Discussion. Further scientific research is needed to develop scientific thinking in the direction of strengthening criminal liability for criminal offenses against the life and health of employees of territorial training and social support centers, firstly, in conjunction with strengthening criminal liability for similar

actions committed by them against civilians. Secondly, by introducing a new qualifying feature that characterizes the circumstances of the act committed, namely: "during mobilization".

Key words: *encroachment on life and health, martial law, military serviceman, law enforcement officer, principle of justice, criminalization, criminal liability.*

Постановка проблеми. Війна, яка триває та пов'язана із цим активна мобілізаційна компанія здійснюють негативний соціально-психологічний вплив на суспільство та є каталізатором проявів суспільно-небезпечної поведінки з боку усіх його членів. Сьогодні напади на представників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (Далі – ТЦК та СП) вже носять характер масового явища. І головна причина цього криється у зловживаннях та неправомірних діях таких осіб, що включають не лише корупцію, а і трагічні випадки побиття та загибелі людей. Додатковим чинником таких негативних проявів з боку цивільних є тривале ігнорування державою та «закриття очей» на прояви таких зловживань, кричущість незаконних дій працівників ТЦК та СП, а також їх системність.

Все це стало причиною того, що, як одне, так і друге явище набуває загрозливих масштабів. При цьому, динаміка зростання проявів таких діянь знаходиться у прямій залежності одне від одного: чим довше триває війна і проводяться мобілізаційні заходи, тим більшою є кількість скарг на неправомірні дії працівників ТЦК та СП. Зокрема, як зазначається у відповіді Офісу уповноваженого Верховної Ради з прав людини на запит «Української правди», з 1 січня по 29 жовтня 2025 року отримано майже 5 тисяч звернень щодо порушень співробітниками ТЦК та СП прав військовозобов'язаних під час мобілізації. За весь 2024-й надійшло понад 3,4 тисячі таких скарг. В 2023 році омбудсмен отримав більше 500 звернень, а в 2022-му – усього 18 [1]. Це в свою чергу призводить до зростання рівня

суспільного обурення такими діями та зворотної агресивної, протиправної поведінки з боку цивільних громадян.

В таких умовах, очевидною є потреба у реагуванні законодавця на вказані прояви поведінки, а можливо навіть і переосмисленні підходів в питанні їх кримінально-правового регулювання. Адже, з одного боку, важливо захистити права осіб, які від імені держави забезпечують виконання мобілізаційних заходів. Разом із цим, наділення таких осіб спеціальним правовим статусом потерпілого та їх додатковий захист з боку законодавця може посилити і без того існуюче сьогодні у них негласне привілейоване положення. (Вказані суб'єкти є військовослужбовцями на яких окрім загальних кримінально-правових норм, поширюється і дія спеціальних кримінально-правових приписів (Наприклад ст. 114-1 КК України «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», а також ст. 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця»))

З огляду на вказане вище, цілком виправданим є те, що у Верховній Раді України сьогодні на розгляді перебуває одночасно декілька законопроектів, які стосуються питань посилення кримінальної відповідальності, при чому, як дій працівників ТЦК та СП щодо цивільних під час проведення мобілізації, так і цивільних щодо вказаних осіб. Зокрема, Верховна Рада у першому читанні ухвалила Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, вчинені керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, головами та членами військово-лікарських комісій №12442 від 27.01.2025 який передбачає запровадження кримінальної відповідальності для військовослужбовців ТЦК за порушення

правил мобілізації [2]. Також до Верховної ради внесено Законопроект № 13393 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення порядку проведення мобілізації [3]. Разом із цим, у Верховній раді сьогодні знаходиться і Проект Закону про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за погрозу або насильство щодо військовослужбовця та образу його честі і гідності №13384-1 від 08.07.2025, яким пропонується Доповнити Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст.131) статтю 345- 2, яка б передбачала кримінальну відповідальність за «Погрозу або насильство щодо військовослужбовця та образу його честі і гідності» [4].

Дотримуючись позиції про необхідність комплексного вивчення окресленої проблеми (вирішення питання посилення кримінальної відповідальності повинно розглядатися одночасно, як щодо працівників ТЦК та СП з боку цивільних, так і навпаки) з огляду на обрану тематику дослідження, все ж більш детально зупинимося на з'ясуванні затребуваності тих законодавчих ініціатив, які вказані у попередньому абзаці останніми. Для цього, необхідно з'ясувати наявність та достатність чинних кримінально-правових приписів, на підставі яких сьогодні вирішується питання кримінальної відповідальності за заподіяння працівнику ТЦК та СП тілесних ушкоджень чи смерті під час виконання останніми мобілізаційних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Питання пов'язані із діяльністю працівників ТЦК та СП хоч і не є новими для наукового товариства та здебільшого залишається предметом «кухонного дискусу». Це пояснюється не стільки складністю цього питання, скільки недоречністю його обговорення в умовах воєнного стану. Що ж стосується тієї його частини, яка зачіпає проблематику кримінальної відповідальності

за заподіяння працівнику ТЦК та СП тілесних ушкоджень чи заподіяння їм смерті під час вчинення останніми мобілізаційних заходів, то вона лише починає виходити у наукову площину.

Зокрема, крім питання теми окресленої у цій науковій публікації розглядали такі науковці, як Письменський Є.О. [5] (при розгляді питань кваліфікації перешкоджання мобілізації). Майстренко О.[6] та Людвік В.Д. [7] (під час дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань). Такі науковці, як Сийплогін М.В.[8] та Кузнецов В.В. [9] торкалися окресленої проблематики в контексті кримінально-правової оцінки дій працівників ТЦК та СП під час мобілізації (науковці вивчали особливості кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини представником влади в умовах воєнного стану).

Окремі напрацювання з окресленої проблематики знаходимо також у роботах Різника О.Р. [10], Гриньо Д.Д. [11] Ясиновського П.В. [12] Комісаров М., Комісарова Н., Самедов Е [13] та інших.

Відтак, подальші наукові дослідження з цієї тематики є не лише актуальними, а і напоручд затребуваними.

Метою статті є аналіз чинного кримінального законодавства у питанні кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я працівника ТЦК та СП та законотворчих ініціатив що стосуються її посилення. З'ясування обґрунтованості та доцільності посилення кримінально-правової охорони прав і свобод вказаної категорії осіб.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні майже щодня у засобах масової інформації ми зустрічаємо повідомлення про напади на осіб, які здійснюють мобілізаційні заходи в групах оповіщення. І подібні агресивні дії з боку громадян в сторону працівників ТЦК та СП сьогодні часто носять загрозливий характер, адже наслідком ми маємо не просто заподіяння тілесних ушкоджень, а і летальні випадки. І якщо кваліфікація таких дій

щодо поліцейських - працівників правоохоронного органу, які часто також є членами зазначених груп оповіщення є законодавчо врегульованою – вони є спеціальним потерпілим відповідно до положень ст. 345 КК України, то до кваліфікації розглядуваних дій щодо працівників ТЦК та СП сьогодні єдності не має.

Так, за фактом нападу на військовослужбовця у м. Івано-Франківськ 08 грудня 2025 року, особі – нападнику було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.4 ст.296 КК України [14]. У випадку, що мав місце у Львові, коли військовослужбовця під час оповіщення населення щодо мобілізації було смертельно поранено, прокуратурою розпочато провадження за ч. 2 ст. 121 та ч. 3 ст. 350 КК України [15]. За наслідками іншого інциденту у м. Львові, який стався у вересні 2025 року коли чоловік розпилив у бік військового газовий балончик суд визнав особу винним за ч.2 ст. 345, ч.2 ст. 350 КК України [16]. Дії особи, яка нанесла ножом два удари військовослужбовцю — у ділянку спини та кисті руки, намагаючись врятувати свого сина від мобілізації, кваліфікували за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 114-1, ч. 2 ст. 350 КК України [17]. За фактом нападу на працівника ТЦК під час здійснення ним заходів оповіщення Луцький міськрайонним судом було винесено вирок та визнання особу винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України [18]. Інформацію за фактом нападу на військовослужбовців ТЦК під час проведення заходів оповіщення у місті Кривий Ріг на Дніпропетровщині, який стався у жовтні цього року було внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 ККУ (умисне тяжке тілесне ушкодження) [19]. А чоловіку, який у м. Харків по черзі завдав удари трьом співробітникам ТЦК: одному — ножом у голову та руку, іншому — у голову та підключичну ділянку, ще одному — в область тулуба під здійснення останніми заходів по перевірці документів, повідомлено про підозру у посяганні на життя

працівника правоохоронного органу (ст. 348 КК України), та закінченому замаху на умисне вбивство двох або більше осіб у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (ч. 2 ст. 15, п. 1, 8 ч. 2 ст. 115 КК України) [20].

Як бачимо, вказані діяння сьогодні кваліфікують щонайменше за трьома підходами. Перший передбачає кваліфікацію таких дій за ст. ст. 115 та 121 КК України. Другий полягає у застосуванні ст. 114-1 КК України «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» та ст. 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця». Третій - передбачає застосування ст. 350 КК України «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок».

Пропонуємо з'ясувати правильність вказаних підходів для кваліфікації і почнемо з положень ст. 114-1 КК України.

Зокрема, на думку Письменського Є.О. відповідальність за ст. 114-1 КК України повинна наставати за перешкоджання виключно такій діяльності, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки України (включаючи підготовку до виконання бойової роботи та її проведення), а не будь-якій законній діяльності. З цього науковець висновує, що господарська або мобілізаційна діяльність не можна вважати такою, що відноситься до діяльності, безпосередньо пов'язаної із забезпеченням національної безпеки України [5, с. 4].

Схожої думки дотримуються і інші науковці. Так, Людвік В. досліджуючи безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України, вказує, що таким його об'єктом виступає «нормальна діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань в частині забезпечення ними національної безпеки України» [7, с. 236].

Підтримує таку позицію і Майстренко О., яка в одній із своїх праць зазначає, що «специфіка основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України, полягає у тому, що він є складником групи суспільних відносин, поставлених під охорону Розділу I Особливої частини КК» [6, с. 219].

Що стосується положень ст. 348 КК України та ст. 350 КК України, то потрібно виходити з наступного. Потерпілим у ст. 348 КК України є військовослужбовець, однак таке діяння, як вбивство або замах на вбивство пов'язане з такою діяльністю потерпілого, як охорона громадського порядку. Що стосується положень ст. 350 КК України, то тут не завжди іде мова про таку кримінально-правову ознаку спеціального потерпілого, як виконання ним певного обов'язку: в першому випадку – потерпілим є службова особа, а от в другому випадку має місце виконання громадянином громадського обов'язку.

Аналізуючи вказані кримінально-правові норми професор Навроцький В.О. приходить до висновку, що у тих випадках, коли у статтях встановлена відповідальність за посягання на громадських чи державних діячів у зв'язку з їх державною або громадською діяльністю (в тому числі за посягання у зв'язку з діяльністю щодо охорони громадського порядку (ст. 348 КК України)) фактично ідеться про посягання у зв'язку із «виконання службового або громадського обов'язку» [21, с. 36]. На підставі цього, висловлюється позиція, що «охорона громадського порядку» є тотожна «виконанню службового або громадського обов'язку».

Говорячи про службові обов'язки потрібно на думку Навроцького В.О., виходити з того, що їх характер обумовлений видом діяльності, якою займається потерпілий. Значення має при цьому також сфера компетенції організації чи установи, в якій він працює та коло повноважень, яке визначається конкретною посадою [21, с. 37]. Тобто для того, аби вести мову про виконання службових обов'язків необхідно, щоб особа була

штатним працівником (іншими словами перебувала на службі та отримувала за виконувани нею роботу зарплатню).

В свою чергу, громадський обов'язок виконуються добровільно. Особа фактично здійснює соціально-корисні дії на користь суспільства і ці дії не стосуються особистих прав і свобод цієї особи. На відміну від службового обов'язку, громадський не є виконанням роботи, до якої особу примусово залучають. Такі дії нею виконуються за власною ініціативою та не зумовлені ні її посадою, ні її повноваженнями. За них вона не отримує винагороди у виді заробітної плати. Саме це і є визначним при відмежуванні виконання особою службових обов'язків від виконання громадських. Відтак, як про це вказує Навроцький В.О., ані військову, ані альтернативна службу не можна вважати виконанням особою громадського обов'язку [21, ст. 69].

В цьому контексті науковець вважає, що у злочинах, де потерпілим названо просто службову особу, як це наприклад має місце в ст. 350 КК України під виконанням службових обов'язків необхідно розуміти виконання будь-яких обов'язків, у зв'язку з якими ця особа визнається службовою (як владних, так і організаційно розпорядчих чи адміністративно-господарських) [21, ст. 66].

Що стосується самого поняття «службова особа» і можливості віднесення військовослужбовця – працівника ТЦК, який здійснює діяльність з оповіщення населення про мобілізацію, то такою службовою особою на думку професора Хавронюка є військова службова особа зокрема, військовослужбовець, який обіймає посаду у військово-цивільній адміністрації, військова службова особа Збройних Сил України (Далі -ЗСУ), Національної гвардії України, Служби безпеки України, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби України, іншого військового формування, створеного на підставі закону [22].

Таким чином, тлумачення поняття службової особи все ж ставиться у залежність від конкретних функцій, які така особа виконує. У випадку коли мова іде про так звану цивільну службову особу, то для розуміння цього поняття потрібно звертатися до положень ч. 3 ст. 18 КК України. Що ж стосується військової службової особи, то відповідно до примітки, яка міститься у ст. 425 КК України під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування [23]. При цьому, саме по собі військове звання не може вважатися ознакою військової службової особи. На це вказав Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у постанові від 15 жовтня 2024 року по справі №216/1675/22 [24].

Відповідно до ч.5 статті 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» призов громадян на військову службу під час мобілізації або залучення їх до виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, забезпечують місцеві органи виконавчої влади та здійснюють територіальні центри комплектування та соціальної підтримки або командири військових частин [25].

Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період визначає Постанова Кабінету Міністрів України про «Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» від 16 травня 2024р. №560 [26].

Зокрема постановою Кабінету Міністрів України визначено порядок оповіщення військовозобов'язаних та резервістів, їх прибуття до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, процедуру перевірки військово-облікових документів громадян, уточнення персональних даних військовозобов'язаних та резервістів та внесення

відповідних змін у військово-облікові документи; процедуру надання військовозобов'язаним та резервістам відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період та її оформлення; організацію медичного огляду військовозобов'язаних та резервістів для визначення придатності до військової служби; процедуру оформлення призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період; механізм відправлення військовозобов'язаних та резервістів до місць проходження військової служби [26].

При цьому, саме територіальні центри комплектування та соціальної підтримки є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Відтак є всі підстави вважати, що військовослужбовці – працівники ТЦК та СП, які виконують функції з оповіщення населення про мобілізацію є службовими особами. І у випадку заподіяння шкоди життю чи здоров'ю працівнику ТЦК та СП під час здійснення ними оповіщення про мобілізацію застосування положень ст. 350 КК України є цілком коректним.

Що стосується ст. 348 КК України, то з огляду на вказане вище, її застосування за вчинення розглядуваних дій є не правильним. Хоча в цій статті і йде мова про дії цивільної особи щодо військовослужбовця, однак єдиним та виключним різновидом діяльності цієї особи, з якою власне і пов'язується посягання, є лише «охорона громадського порядку».

Отже, як бачимо, станом на сьогодні Кримінальний Закон має щонайменше два механізми кваліфікації розглядуваних дій щодо військовослужбовців – працівників ТЦК: положення Розділу II Особливої Частини КК України, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, як норми загальної дії, а також положення ст. 350 КК України, у випадках коли ця особа є службовою.

Відтак, можна зробити проміжний висновок та констатувати, що сьогодні в питання кримінальної відповідальності працівника ТЦК та СП за насильницькі дії щодо цивільних осіб і навпаки є певна узгодженість та баланс.

Наочно це можна продемонструвати наступним чином. У випадках, коли протиправні дії - застосування насильства (мається на увазі заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості та смерті) щодо цивільних осіб вчиняють самі військовослужбовці - працівники ТЦК, то їх діяння можна кваліфікувати за ст. 426-1 КК України, а саме, як перевищення військовою службовою особою влади або службових повноважень, тобто умисне заподіяння дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень за умови заподіяння істотної шкоди.

Потрібно зауважити, що відповідно до примітки до ст. 425 КК України у [статтях 425, 426](#) та [426¹](#) цього Кодексу істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [23].

Разом із цим, на думку Сийпловіч М.В. поняття «істотна шкода» дозволяє допускати можливість визначення таких наслідків не тільки у матеріальному вимір [9] Зокрема, у судовій практиці під істотною шкодою нематеріального характеру також визнають «порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку,

створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів» [27].

З'ясування поняття істотної шкоди у її нематеріальному вимірі у цьому випадку є можливим через тлумачення ч. 3 ст. 426-1 КК України, де вказано про такі обов'язкові наслідки цього діяння, як тяжкі наслідки.

Зокрема, якщо під останніми прийнято розуміти тяжке тілесне ушкодження або смерть особи, то можна допустити, що все, що є меншим за вказані наслідки можна відносити до числа істотної шкоди, про яку іде мова в ч. 1 аналізованої статті. Тобто якщо істотна шкода полягає у заподіянні фізичної шкоди, цією ознакою охоплюються випадки заподіяння потерпілому фізичного болю- від удару, побоїв чи мордування, легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження [28].

У випадках же вчинення розглядуваних дій щодо працівників ТЦК, то застосуванню так само підлягають норми, які передбачаються кримінальну відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості чи смерті, а також спеціальна норма - ст. 350 КК України.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Незважаючи на проблематику, пов'язану із безпосереднім притягненням, а точніше не притягнення працівників ТЦК та СП до кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди здоров'ю та життю цивільних осіб під виконання своїх обов'язків в рамках мобілізації, «ігнорування норм законодавства і потурання з боку правоохоронної системи незаконній діяльності військовослужбовців ТЦК та СП з метою в будь - який спосіб посприяти їм у проведенні мобілізації» хоч і є проявом несправедливого застосування норм права, вважати чинне кримінальне законодавства в цій частині таким, що порушує кримінально-правовий принцип справедливості підстав не має.

Зокрема, як про це зазначає Конституційний Суд України в рішенні від 2 листопада 2004 року No 15-рп/2004 у справі про призначення судом

більш м'якого покарання, справедливе застосування норм права – це передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного [29].

При цьому, у науковій літературі про принцип справедливості у кримінальному праві знаходимо, що одним із його рівнів прояву є формування визначеного кола злочинних діянь. Адже, як про це вказує О. Олійник загалом зміст принципу справедливості полягає в тому, що як тексти нормативно- правових актів, що регулюють кримінально- правові відносини, так і способи реалізації кримінальної відповідальності мають бути належними та відповідати загальновизнаним нормам моралі [30].

З цим кореспондується і інший принцип, якого необхідно дотримуватися в процесі пеналізації кримінальних правопорушень, який також є дотриманим сьогодні, – принцип рівності перед законом (кримінальним законом в тому числі). Він зводиться до заборони дискримінації, яка означає, що закони покликані стримувати дискримінацію окремих фізичних осіб чи груп осіб, а будь-який необґрунтований неоднаковий підхід заборонений [31, с. 393-395]

Таким чином, з огляду на наявність достатніх інструментів кримінально-правового впливу на прояви насильницької поведінки щодо працівників ТЦК та СП, внесення до КК України спеціальних норм, у яких працівники ТЦК додатково наділятимуться статусом спеціального потерпілого порушуватиме чинний на сьогодні баланс кримінально-правових приписів в розглядуваному питанні, а також принцип справедливості та рівності як фундаментальні принципи кримінального права. Відтак, пропозиція по доповненню КК України новими положеннями, зокрема ст. 345-2 «Погроза або насильство щодо

військовослужбовця та образа його честі і гідності» не виглядає затребуваною та такою, що є на часі.

Разом із цим, перспектива подальших наукових досліджень вбачається у розвитку наукової думки в напрямку посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я працівників територіальних центрів підготовки та соціальної підтримки по-перше: одночасно і з посиленням кримінальної відповідальності за аналогічні дії вчинені ними щодо цивільних осіб. По-друге – шляхом запровадження нової кваліфікуючої ознаки, що характеризує обстановку вчиненого діяння, а саме: «під час проведення мобілізації».

Література

1. Омбудсмен отримав майже 5 тисяч скарг на дії ТЦК під час мобілізації в 2025 році. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/11/05/8005913/> (дата звернення: 12.12.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, вчинені керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, головами та членами військово-лікарських комісій: Проект Закону № 12442 від 27.01.2025. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55697> (дата звернення: 12.12.2025).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення порядку проведення мобілізації: Проект Закону №13393 від 20.06.2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56650> (дата звернення: 12.12.2025).

4. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за погрозу або насильство щодо військовослужбовця та образу його честі і гідності: Проект Закону №13384-1 від 08.07.2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56746> (дата звернення: 20.12.2025).

5. Письменський Є.О. Кримінально-правова кваліфікація перешкоджання мобілізації (поточна практика правозастосування та перспективи вдосконалення законодавства). *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1(86). С. 1-7.

6. Майстренко О. Об'єктивна сторона перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 218–219.

7. Людвік В. Д. Кримінально-правова характеристика перешкоджанню законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 234–238.

8. Сийплукі М.В. Зловживання владою або службовим становищем: визначення наслідків злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33(2). С. 127-130

9. Сийплукі М.В., Кузнецов В.В. Особливості кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини представником влади в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 84: частина 3. С. 383-392.

10. Різник О.Р. Кримінально-правова характеристика складів злочинів, що пов'язані з незаконним позбавленням волі: дис. ... доктора філософії: 081 Право. Львів, 2023. 248 с.

11. Гриньо Д.Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 45-48.

12. Ясиновський П.В. Особливий період як обов'язкова ознака при кваліфікації за ст. 114-1 Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/135.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).

13. Комісаров М., Комісарова Н., Самедов Е. Кваліфікація військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями у співучасті в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 74–79.

14. В Івано-Франківську на військовослужбовця напали з ножем. *Суспільне Івано-Франківськ*. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/1185564-v-ivano-frankivsku-na-vijskovosluzbovca-napali-z-nozem/> (дата звернення: 20.12.2025).

15. У Львові конфлікт із ТЦК закінчився смертю: що відомо. *Coments.ua*. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/accidents/u-lvovi-konflikt-iz-tck-zakinchivsya-smertyu-scho-vidomo-789270.html> (дата звернення: 20.12.2025).

16. У Львові чоловік втік від поліції і ТЦК: його знайшли і покарали. *ТСН*. URL: <https://lviv.tsn.ua/lviv/u-lvovi-cholovik-vtik-vid-politsiyi-i-ttsk-yoho-znayshly-i-pokaraly-2969672.html> (дата звернення: 20.12.2025).

17. Мати вдарила працівника ТЦК ножем, щоб врятувати сина від мобілізації: подробиці. *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/na-cherkashchyni-zatrymano-napadnykiv-na-ttsk-2969960.html> (дата звернення: 20.12.2025).

18. Лучанин уник покарання за напад з ножом на працівника ТЦК. *ZAXID.NET*. URL:

https://zaxid.net/luchanin_unik_pokarannya_za_napad_z_nozhem_na_viyskovo_sluzhbovtsya_ttsk_i_sp_n1620038 (дата звернення: 20.12.2025).

19. Скоєно напад на працівника ТЦК у Кривому Розі: військовослужбовці отримали ножові поранення. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/skoyeno-napad-na-dvokh-pratsivnykiv-ttsk-u-kryvomu-rozi-viyskovosluzbovtsi-otrymaly-nozovi-poranennia-2925458.html> (дата звернення: 20.12.2025).

20. Один із важким поранення у лікарні. У Харкові чоловік із ножом напав на співробітників ТЦК і поліцейського. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/mobilizaciya-u-harkovi-cholovik-iz-nozhem-napav-na-tck-i-policeyskogo-pid-chas-perevirki-dokumentiv-50537590.html> (дата звернення: 20.12.2025).

21. Навроцький В.О. Наскрізнi кримінально-правові поняття: навч. посібн. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 376 с.

22. Хавронюк М. І. Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби: Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія / [за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка]. Київ: ВАІТЕ, 2024. Розділ 10. С. 366-375. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/34292> (дата звернення: 12.12.2025).

23. Кримінальний кодекс України: документ №2341-III від 05.04.2001 зі змінами в ред. від 17.07.2025. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.07.2025).

24. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 жовтня 2024 року по справі №216/1675/22. URL:

https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_15_10_2024_roku_u_spravi_216_1675_22/ (дата звернення: 20.12.2025).

25. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України № 3543-ХІІ від 21.10.1993. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 12.20.2025).

26. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п#Text> (дата звернення: 20.12.2025).

27. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України No 15 від 26 грудня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення: 12.12.2025).

28. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І., Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360, ст. 1309.

29. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): від 2 листоп. 2004 р. No 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975.

30. Олійник О. Сутність принципу справедливості за міжнародним кримінальним правом URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/37.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).

31. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.

References

1. Pohorilov S. and Strashkulych A. (2025). Ombudsman otrymav maizhe 5 tysiach skarh na dii TTsK pid chas mobilizatsii v 2025 rotsi [The Ombudsman received almost 5 thousand complaints about the actions of the TCR during the mobilization in 2025]. *Ukrainska pravda*. Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/11/05/8005913>
2. Draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the introduction of criminal liability for violations of legislation on defense, mobilization training and mobilization committed by heads of territorial recruitment and social support centers, heads and members of military medical commissions (2025, January 27). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55697>
3. Draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding Strengthening Liability for Violation of the Mobilization Procedure (2025, June 20). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56650>
4. Draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine to Improve Liability for Threats or Violence Against a Serviceman and Insults to His Honor and Dignity (2025, July 8). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56746>
5. Pysmenskyi Ye.O. (2024). Kryminalno-pravova kvalifikatsiia pereshkodzhannia mobilizatsii (potochna praktyka pravozastosuvannia ta perspektyvy vdoskonalennia zakonodavstva) [Criminal legal qualification of obstruction of mobilization (current law enforcement practice and prospects for improving legislation)]. *Law Journal of Donbass*, issue 1(86), pp. 1-7.
6. Maistrenko O. (2016). Obiektivna storona pereshkodzhannia zakonnoi diialnosti Zbroinykh syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan [The objective side of obstructing the lawful activities of the Armed Forces of Ukraine and other military formations]. In: National Prosecution Academy of Ukraine, *Countering*

terrorist activities: international experience and its relevance for Ukraine, Proceedings of the International Conference, Kyiv, September 30 2016. Kyiv, pp. 218-219.

7. Liudvik V.D. (2015). Kryminalno-pravova kharakterystyka pereshkodzhannia zakonnoi diialnosti Zbroinykh Syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan [Criminal-legal characteristic of obstruction of the law activities of the Armed forces of Ukraine and other military formations]. *Scientific Bulletin of Dnipro State University of Internal Affairs*, issue 2, pp. 234-238.

8. Syiploki M.V. (2015). Zlovzhyvannia vladoiu abo sluzhbovym stanovyschem:vyznachennia naslidkiv zlochynu [Abuse of authority or service position: certain consequences crimes]. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, issue 33 (2), pp. 127-130.

9. Syiploki M.V. and Kuznetsov V.V. (2024). Osoblyvosti kvalifikatsii nezakonnoho pozbavlennia voli abo vykradennia liudyny predstavnykom vlady v umovakh voiennoho stanu [Qualification features of illegal deprivation of liberty or abduction of a person by a representative of authorities under martial law conditions]. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, issue 84, part 3, pp. 383-392.

10. Riznyk O.R. (2023). *Criminal law characteristics of crimes related to unlawful deprivation of liberty*. Ph.D. Thesis. Lviv State University of Internal Affairs.

11. Grynyo D.D. (2023). Obmezhennia prav i svobod liudyny v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Deliberation of human rights and freedoms in the minds of a war camp in Ukraine rights acting]. *Law Review of Kyiv University of Law*, issue 2, pp. 45-48.

12. Yasynovskyi P.V. (2024). A special period as a mandatory feature for qualification under Art. 114-1 of the Criminal Code of Ukraine. *Electronic*

Scientific Journal Analytical and Comparative Jurisprudence [online] no. 6.
Available at: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/135.pdf>

13. Komissarov M., Komissarova N. and Samedov E. (2024). Kvalifikatsiia viiskovykh kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh viiskovosluzhbovtsiamy u spivuchasti vumovakh voiennoho stanu [Qualification of military criminal offenses committed by servicemen in complicity under martial law]. *Scientific Bulletin of Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine*, issue 1, pp. 74-79.

14. Zhuk Y. (2025). V Ivano-Frankivsku na viiskovosluzhbovtsia napaly z nozhem. Suspilne-Ivano-Frankivsk [In Ivano-Frankivsk, a serviceman was attacked with a knife]. *Suspilne Ivano-Frankivsk*. Available at: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/1185564-v-ivano-frankivsku-na-viiskovosluzbovtcia-napali-z-nozem/>

15. *Coments.ua*. (2025). U Lvovi konflikt iz TTsK zakinchyvsia smertiu: shcho vidomo [In Lviv, the conflict with the TCR ended in death: what is known]. Available at: <https://society.comments.ua/ua/news/accidents/u-lvovi-konflikt-iz-tck-zakinchivsya-smertyu-scho-vidomo-789270.html>.

16. Khmelnytska V. (2025). U Lvovi cholovik vtik vid politsii i TTsK: yoho znaishly i pokaraly [In Lviv, a man fled from the police and the TCR: he was found and punished]. *TSN*. Available at: <https://lviv.tsn.ua/lviv/u-lvovi-cholovik-vtik-vid-politsiyi-i-ttsk-yoho-znayshly-i-pokaraly-2969672.html>

17. Syvak R. (2025). Maty vdaryla pratsivnyka TTsK nozhem, shchob vriatuvaty syna vid mobilizatsii: podrobytsi [Mother stabbed a TCR employee to save her son from mobilization: details]. *TSN*. Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/na-cherkashchyni-zatrymano-napadnykiv-na-ttsk-2969960.html>

18. Shevchuk D. (2025). Luchanyn unyk pokarannia za napad z nozhem na pratsivnyka TTsK [A resident of Lutsk escaped punishment for a knife attack on a TCR employee]. *Zaxid.net*. Available at:

https://zaxid.net/luchanin_unik_pokarannya_zapad_z_nozhem_na_vyskovo_sluzhbovtsya_ttsk_i_sp_n1620038

19. Skavron B. (2025). Skoieno napad na pratsivnykiv TTsK u Kryvomu Rozi: viiskovosluzhbovtsi otrymaly nozhovi poranennia [An attack was carried out on employees of the TCR in Kryvyi Rih: servicemen received knife wounds]. *TSN*. Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/skoyeno-napad-na-dvokh-pratsivnykiv-ttsk-u-kryvomu-rozi-vyskovosluzhbovtsi-otrymaly-nozovi-poranennia-2925458.html>

20. NV. (2025). Odyn iz vazhkym poranenniam u likarni. U Kharkovi cholovik iz nozhem napav na spivrobitnykiv TTsK i politseiskoho [One seriously injured in hospital. In Kharkiv, a man with a knife attacked TCR employees and a police officer]. Available at: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/mobilizaciya-u-kharkovi-cholovik-iz-nozhem-napav-na-tck-i-policeyskogo-pid-chas-perevirki-dokumentiv-50537590.html>

21. Navrotskyi V.O. (2023). *Naskrizni kryminalno-pravovi poniattia* [Cross-cutting concepts of criminal law]. Kyiv: Yurinkom Inter.

22. Khavroniuk M. (2024). *Kryminalni pravoporushennia proty poriadku nesennia viiskovoi sluzhby* [Criminal offenses against the order of military service]. In: Yu. Baulin, ed. *Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: peredumovy rozrobky, kontseptualni zasady, osnovni polozhennia* [The draft of the new Criminal Code of Ukraine: development prerequisites, conceptual principles, main provisions]. Kyiv: VAITE, pp. 366-375. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/34292>

23. Criminal Code of Ukraine. (2001, July 17). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

24. Application no. 216/1675/22: Resolution of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court, 15 October 2024. *Protocol.ua*. Available at https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_15_10_2024_roku_u_spravi_216_1675_22/

25. Law of Ukraine on Mobilization Training and Mobilization 1993. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>

26. The issue of conscription of citizens for military service during mobilization, for a special period: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine 2024. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п#Text>

27. On judicial practice in cases of abuse of power or official authority: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine 2003. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>

28. Melnyk M.I. and Khavroniuk M.I., eds. (2018). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: VD Dakor.

29. Case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (case on the imposition of a more lenient sentence by the court: Judgement of the Constitutional Court of Ukraine 2004. *Ofitsiinyi Visnyk Ukrainy*, issue 45.

30. Oliinyk O. (2019). The essence of the principle of justice under international criminal law. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [online] no. 19. Available at: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/37.pdf>

31. Ponomarenko Yu.A. (2020). *Zahalna teoriia vyznachennia karanosti kryminalnykh pravoporushen* [General theory of criminal offences' punishability determining]. Kharkiv: Pravo.